

Araştırma Makalesi ♦ Research Article

**Zülfü Livaneli'nin Huzursuzluk Romanının Göç Politikası Bağlamında
İncelenmesi**

An Analysis of Zülfü Livaneli's Novel Titled Unrest in the Context of Migration Policy

İbrahim ÇELEBİ *

 0000-0002-7323-2326

MAKALE BİLGİSİ

Başvuru: 05.02.2022
Düzeltilme Talebi: 25.03.2022
Son Düzeltilme: 28.03.2022
Kabul: 06.04.2022
Online Yayın: 15.04.2022

Anahtar Kelimeler:

Edebiyat
Göç
Popüler Roman
Medeniyet Algısı
Zülfü Livaneli

ÖZ

Huzursuzluk, Ortadoğu'daki çatışmalı sürecin Türkiye'den Amerika'ya uzanan siyasi olaylarını konu edinmiştir. Popüler romanın siyasi sınıflandırmasına dahil edilen eserde kurgunun en önemli belirleyeni Suriye'de başlayan iç savaştan kaynaklanan göç ve sonrasında Mardin'deki sığınmacı kamplarından dünyaya uzanan insanlık dramlarıdır. Popüler romanlar Tanzimat'tan günümüze çeşitli eleştirilere tabi tutulmuşlardır. Bu tarz eserlere yönelik kalitenin göz ardı edildiğine, farklı çıkarlar için estetik değerlerin araçsallaştırıldığına yönelik suçlamalara karşın güncel olaylara ışık tutma, okuma alışkanlığı kazandırma gibi faydalar sağladıklarına dair tespitler de yapılmıştır. Yazar, birçok eserinde gerçek olaylardan yola çıkarak siyasi boyutları olan olayları konu edindiği gibi bu romanında da uluslararası boyutları olan küresel bir sorunu kurmaca gerçeklik düzleminde ele almıştır. Huzursuzluk romanında Suriye'deki tartışmalı savaşla dünya gündeminden düşmeyen göç politikasının kökeninde yatan nedenlerin güncelden kadim zamanlara uzanan önemli koordinatları karşılaştırmalı medeniyet analiziyle değerlendirilmiştir. Kahramanlar üzerinden Doğu ve Batı medeniyetlerine dair tespitlerde bulunulmuştur. Doğu ve Batı medeniyetlerinin kendilerine has kültürel ve siyasi kodları kurmaca dünyada karakterlerle ete kemiğe büründürülerek tarihi ve felsefi birçok konu karmaşık bağlamlarından çıkarılarak rafine hale getirilmiştir. Medeniyetlere bakış, anlatıcının şahsında yabancılaşmaya dönüşmüş ve roman boyunca bu ikircikli durum bir sorgulamayı beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada göç ve mülteci sorunu ekseninde Ortadoğu'daki savaşın iç ve dış etkenleri, medeniyetlere uzanan boyutları, coğrafyalara has özellikler, yaşanan siyasi olaylar içinde aşka ve söze atfedilen anlam gibi meselelerin romanda ele alınış biçimleri üzerinde durulacaktır.

*Yazar İletişim/ Corresponding Author: İbrahim Çelebi (Doktora Öğrencisi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Yeni Edebiyat A.B.D. ✉ celebiedebiyat@hotmail.com

Kaynak Gösterimi/ Citing This Article: Çelebi, İ. (2022). Zülfü Livaneli'nin Huzursuzluk romanının göç politikası bağlamında incelenmesi. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 3(1), 59-68. doi:10.52108/2757-5942.3.1.4

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).

ARTICLE INFO

Submitted: 05.02.2022
Revision Requested: 25.03.2022
Final Revision Received: 28.03.2022
Accepted: 06.04.2022
Published Online: 15.04.2022

Keywords:

Literature
Immigration
Popular Novel
Perception of Civilization
Zülfü Livaneli

ABSTRACT

The 'Unrest' reflects an extension of the political events about the conflict process in the Middle East from Turkey to the United States of America. The study that the famous novel's political fiction classification included, and the most critical determinant of the fiction, is the migration caused by the civil war that started in Syria and then the human dramas are extending from the refugee camps in Mardin to the world. Popular novels have been subjected to various criticisms from the Tanzimat period. Despite the accusations that the quality of such works is ignored and aesthetic values are instrumentalised for different interests, it has also been determined that they provide benefits such as shedding light on current events and gaining reading habits. As in many of his works, the author deals with events in political dimensions based on actual events; he has discussed a global problem with international dimensions in the plane of fictional reality in this novel. In *Unrest*, the exact coordinates of the origins of the immigration policy, which has not fallen from the world's agenda with the controversial war in Syria, are included in a comparative civilisation analysis. Detections were made through heroes of Eastern and Western civilisations. Characters had embodied the cultural and political codes of Eastern and Western societies in the fictional World. Many historical and philosophical issues have been refined by removing them from their complex contexts. The view toward civilisations turned into alienation in the narrator's person, and this ambiguous situation brings along a questioning situation throughout the novel. In this study, the internal and external factors of the war in the Middle East on the axis of migration and refugee problem, its dimensions extending to civilisations, geographical features, how issues such as the meaning attributed to the love and words in political events that handling in the novel are going to be emphasised.

1 Giriş

Sanayi devrimiyle beraber hayatın diğer alanları gibi edebiyat da etkilenmiştir. Seri üretimlerle birlikte kağıt üretiminin maliyetinin azalması kitaba da yansıyor. Kitap daha çok tüketilen bir metaya dönüşmesini doğurmuştur. Bu durum, ticari kazancı arttırmanın yanında okuyucu kitlesinin artmasını sağlamış ve okuyucuların istekleri doğrultusunda eser üretmeyi beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla okur kitlesinin tercihleri dönem dönem değişmiş ve yayıncı/yazarlar da taleplere göre kitap üretimlerine yön vermişlerdir (Uğur, 2009: 120).

Romanın bir meta olarak piyasada yer alması sanatsal yönünü tartışır hale getirmiştir. Bu anlamda en çok eleştirilen türlerden biri Popüler romanlardır. Popüler romanların estetik bir gayeden ziyade piyasa koşulları ve okuyucuların isteklerine göre oluşturulduklarına dair tespitler sanatsal bakımdan değerlerinin azaldığı kanısını yaygınlaştırmıştır. Cemil Meriç romanın okur kitlesinin çokluğunu “yığın” tabiriyle ifade ederek eleştirir:

Yığın romanda ne arar? Bir vakit geçirme, bir dinlenme, gündelik hayattan uzaklaşma. Okuduğunu kolayca unuttur, her kitap yenidir onun için; okuduğu, yaşayışının özünü etkilemez pek. Roman okuyucularından çoğu bu zümreden. İnsanların büyük bir kısmı için sanat, gelip geçici bir eğlencedir her devirde. Bereket hepsi için değil, yoksa sanat gelişmez, yerinde sayar, roman da sonuna kadar aynı düzeyde maceraların tekrarından ibaret kalırdı. Nitekim şövalye romanları da on sekizinci asra kadar kendi kendilerini tekrarlamışlardır. Oysa yaşayan ve gelişen bir edebiyat var, çünkü romanı yalnız yığın okumaz. Gerçek okuyucu için edebiyat, rastgele bir vakit geçirme aracı değil, başlı başına bir amaçtır. Romanı okumak başka, romanı yaşamak başka (Meriç, 2008: 144).

Görüldüğü gibi Cemil Meriç, romanın okuyucuda bir dönüşüm yaratması gerektiğini vurgulayarak “gerçek okuyucu”yu “yığın”dan ayırır. Aynı şekilde Meriç, okuyucunun bilinçli olması gerektiğini vurgular. Benzer bir yorumu Milan Kundera Roman Sanatı adlı eserinde dile getirmektedir. Kundera, romana kişisel bir sorgulama görevi yükler:

Komünist Rusya'da çok büyük tirajlara ulaşan ve büyük başarı kazanan yüzlerce ve binlerce roman yayımlanmıyor mu? Evet ama bu romanlar artık varlığı fethetmemektedirler. Varoluşla ilgili yeni denebilecek en küçük bir kısıntı dahi keşfetmiyorlar; sadece, daha önce söylenmiş olanları doğruluyorlar, dahası; var olma nedenleri, zaferleri, kendilerine ait topluma yararlılıkları, söylenenin (söylenmesi gerekenin) doğrulanmasından ibaret (Kundera, 2012: 25).

Sözü edilen eleştirilerden yola çıkarak popüler romanları genellemelere giderek tümten estetikten yoksun saymak elbette doğru değildir. Her ne kadar hoşça vakit geçirme, okurun bildiklerini onaylama gibi özellikler taşısalar da popüler eserlerin okuyucuyu ele geçirme, evrensel duyguları yakalama gibi olumlu tarafları göz ardı edilemez. Hatta bazı popüler eserlerin güçlü sanatsal yönlerinin yığın olarak tabir edilen çoğunluğun içinden de belli bir kültür tecrübesine hitap ettiklerini söylemek mümkündür.

Türk edebiyatında Tanzimat dönemiyle başlayan roman, farklı okuyucu kitlelerine hitap ederek günümüze kadar gelmiştir. Tanzimat döneminden itibaren popüler romana yönelik eleştiriler sürse de okuma alışkanlığı kazandırmaları bakımından önemli bir görev üstlendikleri bir gerçektir. Aşk, polisiye, bilim kurgu, fantastik hidayet gibi alt başlık

bulunan popüler romanların bir türü de siyasal kurgulardır. “Siyasal kurgu romanları her türden devlet, siyasal örgüt, dini cemaat, mafya yapılanması ve gizli teşkilatları konu alabilmektedir. Dolayısıyla siyasal kurguların çok geniş bir alana yayılabildiği görülmektedir” (Uğur, 2009: 510). Siyasal kurgularda belli bir amaca yönelik örgütlenmeler dikkat çekicidir. Kendi içinde farklı türlere ayrılan Siyasal kurgu romanlarının alt başlıkları şunlardır:

1. Dış Düşman Tehlikesini Konu Alan Siyasal Kurgular
2. Ülke İçi Tehditleri Konu Alan Siyasal Kurgular
3. Devletle Bağlantılı Gizli Oluşumları Konu Alan Siyasal Kurgular
4. Dini Cemaatleri ve Dini Merkeze Alan Siyasal Kurgular
5. Küresel ve Bölgesel Krizlerin Konu Edildiği Siyasal Kurgular (Uğur: 2009).

Türk edebiyatında siyasal kurgu romanlarının önemli yazarlarından biri de Zülfü Livaneli'dir. Livaneli'nin birçok eseri siyasal kurgu bağlamında çeşitli konuları içermektedir. Yazar, “Bir Kedi Bir Adam Bir Ölüm (2001)”, “Mutluluk (2002)”, “Son Ada (2008)”, “Serenad (2011)” gibi romanlarında siyasi konulara yer vermiştir. “Bir Kedi Bir Adam Bir Ölüm” romanında “Sami adlı bir mültecinin gözünden mülteciliğin ne demek olduğu” (Satık, 2015: 16) anlatılmaktadır. Mutluluk romanı 2007'de sinemaya uyarlanmıştır (Mutluluk, 2007). Mutluluk romanında töre cinayetlerinden işsizlik ve teröre kadar birçok konuya kahramanlar aracılığıyla yer verilmiştir. “Son Ada” adlı romanı, 40 haneli bir adada yaşayan halkın arasına emekli eski bir Başkan'ın katılmasıyla birlikte adada değişen yaşamları ve ekolojik dengeyi konu almaktadır (Satık, 2015: 16). Son Ada romanında “Başkan” üzerinden adanın değişen toplumsal yapısı eleştirel bir tutumla işlenirken “Serenad” adlı romanda ayrımcı siyasi yaklaşımların insanlara nasıl zarar verdiği aşk temiyiyle birlikte ele alınmıştır. Yazarın 2017'de yayımlanan “Huzursuzluk” romanında göç ve mülteci meselesinden yola çıkılarak çekilen acılar, güncel siyasi olaylarla aşk, kurgunun en önemli saç ayaklarını oluşturmaktadır. Huzursuzluk romanı, Veli Uğur'un yukarıda yer verilen siyasal kurgu romanları sınıflandırmasının Dini Cemaatleri ve Dini Merkeze Alan Siyasal Kurgular” ile “Küresel ve Bölgesel Krizlerin Konu Edildiği Siyasal Kurgular” başlıklarına birden dahil edilebilir.

Siyasal kurgular, güncel konuları işlerken sorunların kaynakları hakkında önemli saptamalarda bulunurlar. Huzursuzluk romanında göç ve iltica eksenli olaylar işlenirken egemen güçlerin öteki diye belirledikleri toplumlara yönelik menfi tutumlarının organize planların sonucunda nasıl yaptırımlara dönüştüğü ve bunların sonuçları ifşa edilmektedir. Bir taraftan da sorunların çıktığı coğrafyaların siyasal, kültürel kodları ve alışkanlıklarına yönelik eleştirel bir tutum dikkat çeker. Göç sorununda uluslararası aktörlerin bilinçli müdahaleleri tek başına değerlendirme konusu yapıldığında hata payı artar. Göçe maruz kalan toplumlar ile paydaşlarının çok yönlü özellikleri ve kayıtsızlıkları müdahalelere davetiye çıkarma bakımından göz ardı edilmemesi gereken hususlardır. Ayrıca göç realitesi siyasi aktörlerin planları veya başka nedenlerin sonucunda ortaya çıksa bile çıkış noktalarından farklı boyutlarda seyredebilir. Bu anlamda göç sorunsalı iç ve dış parametreler başta olmak üzere, manipülatif hareketlere ve öngörülemeyen boyutlara kadar uzanır:

Göçler birçok sebepten dolayı kaçınılmazdır. Büyük krizler içermekle birlikte büyük imkânlar içerdiği de doğrudur. Göçleri mutlak anlamda kontrol edemeyiz ama kontrol etsek bile bu sorunların insani ve ahlaki taraflarını görmezden gelemeyiz. Fakat Batı uygarlığının rasyonel kriz çıktıkları insanlığı ne kadar

incitiyorsa Batı dışı toplumların irrasyonel savurganlıkları da insanlığa o denli zarar veriyor (Öztürk, 2018: 106).

Göç, bilimsel metinlerde istatistikî ve paradigmatik boyutlarıyla ele alındığında insani duyarlılıklar rakamsal verilerin gölgesinde kalır. Sanatsal metinler gerçekliğin toplum ve birey nezdinde nasıl yaşandığına ilişkin ayna görevi görür. Siyasal kurgular dönemlerin perde arkası olaylarını kurmaca dünyanın imkanları dahilinde sunmaları bakımından önem arz ederler.

1 Huzursuzluk Romanında Siyasal Kurgu

Roman, Ortadoğu'nun bitmeyen çatışmalı sürecinin Türkiye'ye etkileriyle Amerika'ya uzanan bir dizi olayı konu edinmektedir. Yazar, romanda Doğu ve Batı medeniyetlerini sık sık karşılaştırarak çıkarımlarda bulunmaktadır. Batı'da gelişen İslamofobyaya dikkat çeken yazar, aynı zamanda ırkçılığın nasıl büyük bir hastalığa dönüştüğünü olaylarla gözler önüne serer. Her iki medeniyet içinde Türkiye'nin konumuyla ilgili saptamalarda bulunur. Romandaki medeniyet ikilemi başkahraman Hüseyin'in şahsında yabancılaşma kavramı çerçevesinde kurgunun önemli bir parçasıdır. Medeniyet karşılaştırmalarında, inanç, söz, aşk gibi kavramların Doğu ve Batı medeniyetlerindeki karşılıkları roman kişilerinin söz ve davranışlarında somutlaşır. Batılı aktris Angelina Jolie ile romanın ana karakterlerinden Doğulu Meleknaz'ın karşılaştırılması da medeniyet algısının romandaki örneklerindedir. Ayrıca Doğulu ve Batılı ırkçıların esasında düşman gibi görünseler de yaptıkları zulüm ve katliamlarla aynı olduklarına dikkat çekilmektedir. Bütün bu uluslararası meselelere aşk eşlik etmektedir. Romanda aşk, kurguyu besleyen en önemli unsurların başında gelmektedir. "Her kategori kendine has belli başlı klişeler etrafında örülmekle birlikte hangi kategoriye girerse girsin popüler romanların genelinde aşk, heyecan, hareket ve gizem okurun ilgisini arttırmaya yönelik önemli unsurlar olarak yer alır" (Sınar Uğurlu ve Eroğlu Koşan, 2019: 691). Popüler romanlarda sıklıkla rastlanılan aşk teması, romanın okur nezdinde akıcı olmasını sağlayarak tercih edilmesini sağlamaktadır.

1.1. Medeniyet Algısı

Roman, metinlerarasılık yöntemiyle Doğu ve Batı medeniyetlerine mensup farklı iki yazardan montaj tekniğiyle yapılan alıntılarla başlar: "Şu küçücük dünyada herkes incitilmiş herkes yanlış yerde. Fernando Pessoa Huzursuzluğun Kitabı"; "Kendi yüzümü gördüm senin yüzünde/ Kendi sesimi duydum senin dudağında. Muhyiddini Arabi"(Livaneli, 2017: 11). Pessoa'nın "Huzursuzluğun Kitabı" adlı eseriyle Postmodern roman tekniklerinden parodi yöntemiyle içerik yönünden bir ortaklık kurulduğu görülmektedir. Romanda Hüseyin'in yabancılaşmayla ilgili sorunlarıyla "Öyleyse kim kurtaracak beni var olmaktan? Hayatımı toprağa veriyorum" (Pessoa, 2013: 8) diyen Pessoa'nın varoluşsal kaygıları örtüşmektedir. Aynı şekilde, Muhyiddini Arabi'den yapılan alıntıyla, Hüseyin'le gazeteci/anlatıcının aşkları, Doğu medeniyetinde duygusallığın/aşkın/metafiziğin ağır bastığının kanıtı olarak sunulmaktadır.

Romanda, Mardin şehrinin çok kültürlü yapısı "şölen" olarak ifade edilmektedir. Çocukluğunu bu şehirde geçiren anlatıcı İbrahim, şehrin o zaman büyük bir hoş görüye

sahip olduğunu belirtir. Ancak son siyasi olaylarla bu tablonun nasıl yerini tahammülsüzlüğe bıraktığı şu sözlerle ifade edilir: “Çarşıda okulda kadim Süryani, Müslüman, Yahudi, Mecusi, Zerdüştü, Herkesin ahbaplık ettiği, birbirinin kutsal günlerini kutladığı şölen günleri... Ama şimdi iyice içine kapanmış, sertleşmiş öfkeli bir İslam'ın gölgesi altında kararır bir şehir” (Livaneli, 2017: 28).

Gazeteci İbrahim, Mehmet'in babası Fuat amca ile sohbetlerinde Fuat Amca, Ortadoğu'nun kanlı durumunu deve metaforuyla özetler:

Harese nedir bilir misin oğlum? Arapça eski bir kelimedir. Bildiğin o hırs, haris, ihtiras, muhteris sözleri buradan türemiştir. Harese şudur evladım. Develere çöl gemileri derler bilirsin, bu mübarek hayvan üç hafta yemeden içmeden, aç susuz çölde yürür de yürür; o kadar dayanıklıdır yani. Ama bunların çölde çok sevdikleri bir diken vardır. Gördükleri yerde o diken koparır çiğnemeye başlarlar. Keskin diken devenin ağzında yaralar açar, o yaralardan kan akmaya başlar. Tuzlu kan dikenle karışınca bu tat devenin daha çok hoşuna gider. Böylece yedikçe kanar, kanadıkça yer, bir türlü kendi kanına doyamaz ve engel olunmazsa kan kaybından ölür deve. Bunun adı haresedir. Demin de söyledim, hırs, ihtiras, haris gibi kelimeler buradan gelir. Bütün Ortadoğu'nun âdeti budur oğlum, tarih boyunca birbirini öldürür ama aslında 'kendini öldürdüğünü' anlamaz. Kendi kanının tadından sarhoş olur (Livaneli, 2017: 46).

Yazar Ortadoğu'nun çatışmalı sürecinin Suriye'deki boyutunu kapalı bir kabile niteliğinde kendi gelenekleri doğrultusunda yaşayan ve daha çok katliam ve zulme maruz kalan Yezidiler üzerinden anlatmaktadır. Mardin doğumlu anlatıcının anıları dönemin siyasi ortamına hoş görünüm hakim olduğunu, ancak son siyasi olaylarla bu kardeşlik ortamının bozulduğuna işaret etmektedir. Mardin'den İstanbul'a giden anlatıcı, Batılı değerlerle Doğulu değerler arasında kalarak yalnızlaşmıştır. Anlatıcının durumu bir anlamda ülkenin durumunu özetlemektedir:

Ben bu ülkede yıllardır bir yabancı gibi yaşamış, öyle eğitim görmüştüm. Çocukken Mardin'deki Lale Sineması'nda gördüğüm filmlerdeki kovboylar yerine koymuştum kendimi ama Avrupa'ya, ilk çıkışında kovboy değil, Kızılderili, beyaz değil zenci olduğum kafama vurulmuştu. Birkaç yıl önce okuduğum adı galiba Mutluluk olan bir romanda denildiği gibi biz, bu ülkenin okuryazarları, boşluğa düşen bir trapezci gibiydik. Doğu askısını bırakmış, Batı askısını da yakalayamadan aşağı düşmüştük (Livaneli, 2017: 65).

Yazar, anlatıcı konumundaki gazeteci İbrahim üzerinden Batı'nın ön yargılı tutumuna dikkat çeker. Batılılaşmaya çalışan Doğu karşısında Batı'nın da masum olmadığını altını çizer. Hüseyin karakterinin yaşadıklarıyla hangi medeniyete mensup olursa olsun zulmün ve zalimin adresinin aynı olduğuna vurgu yapar. Hüseyin Yezidi Meleknaz'la evlenmek istediği için IŞİD tarafından bıçaklanır. Yaralı bir şekilde kurtulduktan sonra tehditler karşısında Amerika'ya gidince de bu kez oradaki İslam karşıtlarının hedefi olur:

Daha önceden o bıçaklara domuz kanı sürmüşler, öldürmeden önce de Hüseyin'e söyledikleri bunlarmış; domuz kanıyla ölüyorsun, cennete de gidemeyeceksin artık diye alay etmişler. Pig pig diye bağırılmışlar bıçakları sokarken. İfadelerinin sonunda pişman değiliz demişler, hiç pişman değiliz. Amerika'da hiçbir Müslüman kalmayana kadar savaşmaya devam edeceğiz. (...) IŞİD'in yarım bıraktığı bir işi,

kendilerine Volk bilmem ne adını veren faşistler bitirdi. Yani cihatçı Müslümanlar ile Haçlı Naziler ortak bir cinayet işledi. Katil olduktan sonra ha haç takmışın boynuna ha hilal, ne farkı var birbirinden (Livaneli, 2017: 127).

Yazar anlatıcı vasıtasıyla baştan itibaren trapez metaforunda olduğu gibi gelgitler yaşayan Doğu medeniyeti mensuplarının sonunda kendi köklerine döneceklerini anlatıcının şahsında dile getirir. İbrahim'in başlangıçta Batı'dan yana olan ancak kendi köklerinden de tam kurtulamamış hali Doğu medeniyetinin acılarına tanıklığıyla, değişir. Bu değişimde Doğu'nun söze atfettiği anlam ile sevdanın can yakıcılığı katkıda bulunur.

2.2 Kişilerin Karşılaştırılması

Huzursuzluk'ta Angelina Jolie ile romanın ana karakterlerinden mülteci Meleknaz karşılaştırılmıştır. İsim sembolizmi yoluyla Meleknaz ismiyle İngilizce'de "melek" anlamına gelen "angel" (Türkçe İngilizce Sözlük, 2009) kelimeleri kişilerin coğrafyalarıyla ve sosyal statüleriyle konumlandırılarak verilmiştir. Romanda "melek Jolie" (Livaneli, 2017: 71) başlıklı bölümde Angelina Jolie'nin mülteci kamplarını ziyaretine yer verilmiştir.[†] Romanda Meleknaz'ın kendi ülkesinde başlayan köle gibi satılması ve tecavüzlere uğraması, sonrasında Türkiye'ye kaçarken Şengal dağında kör bir bebek doğurması ile Türkiye'ye gelip mülteci kamplarında kalmasına kadar bir dizi trajik olaya yer verilmiştir. Meleknaz'la beraber birçok insan zulüm ve savaş artığı olarak kampta bulunmaktadırlar. Bir taraftan mültecilerin sözü edilen olumsuz anıları ve belirsiz gelecekleri dururken diğer taraftan bu acıların zerresini yaşamamış Batılı bir aktrisin şatafatlı hayatına oryantalist bir mola vererek kampları ziyaret etmesi... İşte bu iki kadının şahsında iki medeniyetin mensupları arasındaki uçurum gözler önüne serilir. Livaneli, anlatıcı üzerinden Doğulu mazlum kadından yana bir tavır sergilemektedir:

Beni bu angel değil, kayıplara karışmış olan öteki ilgilendiriyordu. Ayrıca Jolie'ye gerçekten kızıyordum galiba; Işıltılı Hollywood dünyasından gelip kamplara bir saat uğramak, orada kalanların acılarını arttırmaktan başka ne işe yarayabilirdi ki. Görüşme fırsatı bulabilseydim, bu insanların hepsi sizin politikalarınız yüzünden burada derdim ona, daha doğrusu sizin değil de devletlerinizin, ne hakkınız vardı savaş uçaklarınızla, askerlerinizle, uçak gemilerinizle okyanus aşarak bu insanların ülkesini yakıp yıkmaya, zaten kanayan Ortadoğu topraklarını daha da kanatmaya, kitle imha silahları var yalanyla dünyayı kandırarak, milyonlarca insanın evini başına yıkmaya, bizim topraklarımızı terör belasına boğmaya! BM bunun için mi kuruldu (Livaneli, 2017: 72-73).

Görüldüğü gibi eserde, Angelina Jolie' "simgesi" üzerinden Batı'nın Ortadoğu'ya yönelik emperyalist politikaları eleştirmektedir. Ortadoğu'daki savaşın perde arkasındaki kirli hesaplara, yayılmacı politikalara göndermede bulunmaktadır. Yine, Jolie'nin ziyaretinin aslında mültecilerde amaçlanan moral verme yerine tam tersi bir etki yarattığı tespiti dikkat çekicidir:

Kadıncağız bütün bunlardan sorumlu değildi elbette, politikaları o saptamıyordu ama acılarını hafifletmek için geldiği insanların ızdırabını daha da çok arttırdığını

[†]Birleşmiş Milletler Özel Temsilcisi (BMYK) Angelina Jolie, Dünya Mülteciler Günü münasebetiyle geldiği Mardin'de mülteci kampını ziyaret etti. Mardin'in Midyat ilçesinde bulunan Irak ve Suriyeli mültecilerin kaldığı 7 bin kişilik kampa gelen Angelina Jolie, kampı gezerek mültecilerle sohbet etti. Mülteciler tarafından ilgi ile karşılanan Jolie, sığınmacıları tek tek dinledi. Angelina Jolie'yi görmek için toplanan sığınmacılar, cep telefonlarıyla Angelina Jolie'nin fotoğraflarını çekti. Yaşanan izdiham nedeniyle fazla ilerleyemeyen Angelina Jolie, gezisini tamamlayıp kamptan ayrıldı (Milliyet, 1950).

da fark etmiyordu. Paçavralar içindeki aç, üşümüş, umutsuz mülteciler, aralarındaki uçurumu görüyordu. Başka bir hayatın mümkün olduğunu hatırlatan bu simge, daha fazla acı çekmelerinden başka bir işe yaramıyordu. Çünkü o özel uçağına binerek parıltılı hayatına uçarken, mülteciler çadırdaki sobadan zehirlenen çocuklarını çamurlu toprağına gömmeye devam ediyorlardı” (Livaneli, 2017: 73).

Başka bir karşılaştırma Angelina Jolie'nin kocası Batılı aktör Brad Pitt üzerinden yapılmıştır. Brad Pitt'in kolunda Mevlana'ya ait dizelerin dövme yapıldığı belirtilerek söz Mardinli kadınların alt dudaklarındaki mor dövmelere getirilir (Livaneli, 2017: 89). Bu dövme aslında Batılıların Doğı'ya ait değerleri nasıl birer estetik unsur olarak kullandıklarının örneğidir.

“Amerika Amerika” adlı bölümde Amerika'daki yaşamla Mardin'deki yaşam kıyaslanmaktadır. İnsanların Amerika'daki hayata nasıl özendikleri belirtildikten sonra Mardin'deki güvenlik sorunlarından dolayı insanların sosyal hayatta nasıl korkarak yaşadıkları dile getiriliyor (Livaneli, 2017: 121). Yaşam standartları bakımından yapılan mukayese, doğuştan gelen avantajlara vurguya dönüşür:

İbni Haldun ne kadar haklıymış diye düşündüm., coğrafya kaderdir derken ne kadar haklıymış. Amerika'da doğanlar mutlu ve zengin bir hayat sürerken bizim kaderimize Fuat Amca'nın anlattığı harese düşmüş, diken yedikçe kanayan, kanadıkça yemeye devam eden, kendi kanında boğulan develer gibiyiz” (Livaneli, 2017: 121).

Yapılan mukayeselerde Doğı medeniyetine mensup olmanın dezavantajlarına vurgu yapılırken Batılıların Ortadoğı'ya yönelik art niyetli hatta imhaya yönelik politikalarının altı çizilmiştir. Ortadoğı'da olup bitenlerin bilinçli bir şekilde yapıldığı belirtilmiştir. Roman'da Ortadoğı'da yaşanan acıların zincirleme sebepleri şöyle özetlenmiştir: “Suriye'de iç savaş olmasaydı, dünya bu savaşı körüklemeseydi, IŞİD'den petrol alınmasaydı, Meleknaz'ın Zilan'ın Nergis'in başına bunlar gelmeyecekti.(...) Üç milyon mülteci Türkiye'ye gelmeyecekti” (Livaneli, 2017: 73). Bütün olumsuzlukların çıkar amaçlı hesapların sonuçları olduğu dile getirilmiştir.

2.3 Medeniyetlerin Kültürel Mukayesesi

Romanın “Kelamın çocukları” (Livaneli, 2017: 81) adlı bölümünde Yezidilerin bilgisi konumundaki Şeyh Seyda ile anlatıcı İbrahim'in sohbetleri Doğı'nun kelama nasıl bir anlam atfettiğı üzerinde durulmaktadır. Şeyh Seyda, Yezidileri anlatırken bağılı bulunduğu medeniyetle ilgili de çıkarımlarda bulunur. Bu bölümde Doğı ile Batı kelam bakımından karşılaştırılır:

Doğı'nun bilginleri Batı gibi kitapla değil, sözle, şiirle, menkıbeyle, meselle konuşur. Seyda'da öyle yapıyor ve o günleri yaşamış gibi Zerdüşt'ten Avesta dilinden, Nabukednezar'dan, Harun El Reşid'ten menkıbeler anlatıyor. Nuh tufanının Gılgamış'tan bin yıl önce meydana geldiğini söyleyip önündeki toprağına yuvarlak bir şekil çiziyor... (Livaneli, 2017: 84)

Yazar, Doğı'nun menkıbelerine, efsanelerine önemli tarihi şahsiyetlerine sık sık yer vererek medeniyetin zengin kültürel hazinesine vurgu yapmaktadır. Hafız, Sadi, İmru'ul Kays gibi birçok isme yer verilerek Doğı medeniyetinin ne kadar güçlü şahsiyetlere sahip

olduğunun altını çizer. Ortadoğu'nun inançların merkezi olmasını da Seyda'nın ağzından şu şekilde açıklar:

Bu dünyada hiçbir şey insanı söz kadar etkileyemez. Orta şark da sözün zirveye vurduğu yerdir, hiçbir bölgenin şiiri, menkıbesi, masalı bu kadar kuvvetli, insanın yüreğine işleyen kudrette değildir. İşte bu yüzden bizim buralarda şairler büyücü sınıfına girer. İnsanları güzel sözlerle büyüledikleri için" (Livaneli, 2017: 85).

Tıpkı söz gibi sevdanın da Doğu'da nasıl yaşandığı Meleknaz'a duyulan aşklarla anlatılmaktadır. Hüseyin'in bedelini canıyla ödediği farklı bir inanca mensup üstelik kör bir bebeği olan Meleknaz'a duyduğu aşk olağanüstüdür. Olayları gazeteci kimliğiyle araştıran İbrahim de ölen arkadaşı Hüseyin'in aşık olduğu Meleknaz'a tuhaf bir aşk duymaktadır. Baştan beri izini sürdüğü Hüseyin'in öldürülmesi ve Meleknaz'a aşkı, İbrahim'e de sirayet etmiş o da Hüseyinleşmiştir. İbrahim'de bu dönüşümü yaratan Doğu'nun aşk anlayışıdır, "Doğu'da sevdanın, masalın, sihrin daha derin olmasıyla ilgilidir" (Livaneli, 2017: 135). İbrahim tıpkı Divan şiirinde ve kadim halk anlatılarında yer alan platonik aşklarda olduğu gibi henüz Meleknaz'ı görmeden aşık olmuştur. İbrahim, Meleknaz'a duyduğu aşk sayesinde araftan çıkarken Meleknaz'ın kaderini belirleyen coğrafyasına Mezopotomya'ya da sevdalanır. Bu sevda İbrahim'e şiir yazdırır. "Değil mi ki Doğu'da her şey sözle başlardı (...)" (Livaneli, 2017, 151). Böylelikle İbrahim bütün ümidini sözün gücüne bağlar.

2 Sonuç

Huzursuzluk, güncel siyasi konulara yer verilmesi, olay örgüsünde aşkın önemli bir yer tutması, olaylar olumsuz bitse de okuyucunun onaylayacağı duyguları öne çıkarması gibi özellikler taşıması bakımından popüler bir romandır. Popüler roman olmasına rağmen aşk, söz/kelam, insani değerler gibi duyguların işlendiği bölümlerde estetik duygunun başarılı bir şekilde işlendiği görülmektedir. Ancak, medeniyetlerle ilgili tespitler her ne kadar kahramanlar üzerinden yapılsa da bazı bölümlerde fazla bilgi verme çabasının estetik kaygının önüne geçtiği söylenebilir. Romanda yaşanan mülteci dramının arka planındaki asıl sebepler medeniyet husumetine dayandırılmıştır. Denilebilir ki Suriye ve Irak'ta yaşanan iç savaş, uluslararası boyutlarıyla ele alınırken bir çeşit medeniyet psikanalizi yapılmıştır. Eserde kahramanlar vasıtasıyla Ortadoğu insanının birbiriyle çatışarak kendi kendine zarar verdiği ve bundan adeta zevk aldığı ifade edilmektedir. Bir taraftan da Batı'nın Ortadoğu'ya yönelik menfi tutumunun siyasi projeler olarak uygulandığına dikkat çekilmektedir. Aslında Doğu medeniyetinin çok büyük yazar, şair, bilginleri ve zengin anlatıları vardır. Doğuda söz de aşk da ayrı bir öneme sahiptir. Batı medeniyeti ise belgeye dayanır ve söz konusu Doğu olunca sömürü politikalarını devreye sokar. Türkiye de Doğu medeniyetinin bir mensubu olarak olup bitenlerden etkilenmektedir. Türkiye ne Doğulu kalmış ne de Batı'ya ait olmuştur. Türkiye'nin yaşadığı arada kalmışlık duygusu tıpkı İbrahim'de olduğu gibi eninde sonunda kadim değerleri bulunan Doğu medeniyetine dönecektir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/ References

- Kundera, M. (2002). *Roman sanatı*. (Çev. A. Bora) (4. Basım) İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Livaneli, Z. (2017). *Huzursuzluk*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Meriç, C. (2008). *Kırk ambar*. Cilt 1 (10. Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Milliyet Gazetesi. (1950). 31 Mart 2020 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/batman/angelina-jolie-midyat-ta-multeci-kampini-gezdi-10848386> adresinden erişildi.
- Mutluluk. (2007). 20 Mart 2020 tarihinde <https://www.sinemalar.com/film/372/mutluluk> adresinden erişildi.
- Öztürk, A. (2018). *Göç sosyolojisi*, Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Pessoa, F. (2013). *Huzursuzluğun kitabı*. (Çev. S. Özen) (10. Basım). İstanbul: Can Yayınları.
- Satık, G. (2015). *Zülfü Livaneli'nin romanları ve romancılığı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Aydın.
- Sınar Uğurlu, A. ve Eroğlu Koşan, Z. (2019). Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının "yazı makinesi" Murat Sertoğlu'nun popüler edebiyattaki yeri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(37), 689-709.
- Türkçe İngilizce Sözlük-Tureng Dictionary. (2009). 31 Mart 2021 tarihinde <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/angel> adresinden erişildi.
- Uğur, V. (2009). *1980 sonrası Türk edebiyatında popüler roman* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı / Yeni Türk Edebiyatı, İstanbul.